

EIROPAS SAVIENĪBA

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Bezdelīgu noteicējs

**Latvijas Dabas fonds
2012**

Šis "Bezdelīgu noteicējs" ir veidots ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu. Par noteicēja saturu atbild Latvijas Dabas fonds.

Bezdelīgu dzimtā (*Hirundinidae*) Latvijā ir četras sugas, no kurām trīs – bezdelīga, mājas un krastu čurkste ir bieži sastopamas, un ceturtajai sugai – Daurijas bezdelīgai - zināmi tikai divi (2011., 2012.g.) novērojumi. Līdzīga suga izskata ziņā, kura arī apskatīta šajā noteicējā, ir svīre, kura gan pieder atsevišķai svīru dzimtai (*Apodidae*).

Bezdelīgu dzimtas putniem ir raksturīga ķermeņa forma, kas atšķiras no pārējiem dziedātājspuņiem. Tā ir slaida un pielāgota ātrai lidošanai, ar gariem, smailiem spārniem, jo bezdelīgu dzimtas putni kukaiņus medī lidojumā. Ķermenim ir izcila pludlīniju forma, kas nodrošina ekonomisku lidojumu. Bezdelīgu dzimtas putni lidošanai patērē par 50–75% mazāk enerģijas nekā citi līdzīga izmēra putni. Tie pamatā lido ar ātrumu 30–40 km/h, lai gan īsās distancēs spēj sasniegt 50–65 km/h. Astes forma ir šķelta. Tā nodrošina lieliskas manevrēšanas spējas gaisā, kā arī tā ir svarīgs pretējā dzimuma piesaistīšanas atribūts.

Bezdelīgu dzimtas putniem kājas ir īsas, pēdas ar pirkstiem ir piemērotas, lai pieķertos virsmai un pie tās stingri turētos, nevis, lai staigātu.

Bezdelīgu un mājas čurkstu dzīve ir cieši saistīta ar cilvēka mītnēm, jo atgriezušās no ziemošanas vietām Āfrikā, tās apmetas kūtīs, lopu fermās un šķūņos, kā arī pilsētā pie daudzdzīvokļu namiem. Ligzdu taida no māliem, dubļiem un salmiņiem, salipinot tos ar savām siekalām; iekšpusi izklāj ar spalvām. Mājas čurkstes ligzdu parasti būvē ēku ārpusē (parasti – pažobelēs), bezdelīgas – iekšpusē (piemēram, kūtīs pie spārēm). Krasta čurkstes ligzdo pašizraktās alās karjeros, stāvos upju krastos vai gravās, retumis arī būvbedrēs.

Rudenī bezdelīgas un čurkstes pirms aizlidošanas pulcējas baros un bieži novērojamas uz elektrības vadiem. Nakti pārguļ lielos niedrājos.

Bezdelīgu dzimtas putnus var sajaukt ar svīrēm, taču tās ir par bezdelīgām lielākas, druknākas un ar ļoti atšķirīgu balsi. Svīres ir arī tumšākas, ar garākiem, sirpjveidīgiem spārniem. Atšķiras arī to lidojums – svīres lidojot nekad nepieklāuj spārnus ķermenim.

Bezdelīgu dzimtas putni ir izplatīti visā pasaulē. Tie ir sastopami visos kontinentos, izņemot Antarktīdu.

Putna garums, cm

Ligzdojošo pāru skaits Latvijā

Sastopamība Latvijā

Bezdelīga *Hirundo rustica*

Latvijā ļoti parasta un izplatīta ligzdotāja un caurceļotāja.

IZSKATS Slaidis zvirbuļa lieluma putns ar garu, dziļi šķeltu asti. Mugurpuse zilganmelna, pierē un zods sarkanbrūns, vēderpuse balta. Spārni ir šauri un slaidi, taču salīdzinoši īsāki nekā svīrei. Kājas melnas, neapspalvotas, ar asiem nagiem.

UZVEDĪBA Lidojums ātrs un šaudīgs, bieži lido zemu. Labprāt tup uz antenām un vadiem. Pa zemi pārvietojas ar grūtībām. Latvijā atgriežas aprīlī – maijā. Uz ziemošanas vietām Āfrikā aizlido augustā – oktobrī. Ceļošanas laikā bieži kopā ar čurkstēm salasās lielos baros. Ceļo galvenokārt dienā, nakšņo niedrājos.

BALSS Bezdelīgas dziesma ir ātra vidžināšana.

LIGZDOŠANA Ligzdu visbiežāk veido ēku iekšpusē, piemēram, šķūņos, kūtīs un stallos pie sijām, zem griestiem vai jumta. Reizēm tā var atrasties arī zem tiltiem, vaļējos pagrabos vai pat dzīvojamās mājas priekšnamā. Ligzda būvēta no dubļiem un ar sausu zāles stiebru piejaukumu, izklāta ar spalvām; tai ir atklāta visa augšmala. Parasti tiek atjaunota vecā ligzda. Maijā ligzdā tiek iedētas 2–7 olas, gadā parasti divi dējumi (līdz augustam).

BIOTOPS Lauku ainava cilvēka mītņu un būvju tuvumā, retāk pilsētās.

BARĪBA Kukaiņi, kurus galvenokārt ķer lidojumā.

piere un zods
sarkanbrūns

dziļi šķelta
aste

Foto: Selga Bērziņa

Līdzīgās sugas: Gan mājas, gan krastu čurkstes ir mazākas, ar īsākām un seklāk šķeltām astēm.

19–22 cm

117 000–475 000 pāru

Ļoti bieži

Daurijas bezdelīga *Cecropis daurica*

Latvijā šai sugai ir divi novērojumi. Pirmo reizi novērota 2011. gada maijā netālu no Bauskas, Ozolainē kopā ar bezdelīgām *Hirundo rustica* virs Ozolaines dīķa (Edgars Laucis). Otro reizi 2012. gada maijā Kolkā (C.Kehoe).

Daurijas bezdelīgas ligzdo Eiropas dienvidu daļā un Āzijā, kā arī tropiskajā Āfrikā, un bieži tiek novērotas klejojam ārpus sugas sastopamības areāla.

Daurijas bezdelīga no Latvijā bieži sastopamās bezdelīgas atšķirama pēc vairākām pazīmēm – tai nav mūsu bezdelīgai raksturīgās sarkanās pazodes un melnā kakla gredzena, vēders un kakls ir iesarkani balti ar sīkiem tumšākiem raibumiem. Raksturīga pazīme ir arī sarkanīgs virsastes laukums – mūsu bezdelīgām visa mugurpuse ir melna ar metāliski zilu nokrāsu.

nav sarkanās pazodes
un melnā kakla
gredzena

Foto: Edgars Laucis

sarkanīgs virsastes laukums

Mājas čurkste *Delichon urbica*

Latvijā ļoti parasta un izplatīta ligzdotāja un caurceļotāja.

IZSKATS Mājas čurkste ir mazāka par bezdelīgu un ķermeņa mugurpuse tumša, muguras lejasdaļā balts laukums, kas raksturīgs tikai mājas čurkstei. Vēderpuse gaiša. Kājas baltas, apspalvotas līdz pat nagiem. Atšķirībā no bezdelīgas, kam ir izteikti pagarinātas astes stūrspalvas, mājas čurkstēm aste tikai nedaudz iešķelta, salīdzinoši īsa.

UZVEDĪBA Lidojums lēns, bieži spārnu vēzieni mijas ar planēšanu. Parasti lido augstu, mitrā laikā zemāk. No ziemošanas vietām Āfrikā uz dienvidiem no Sahāras atgriežas maijā. Augustā pirms aizlidošanas pulcējas baros uz elektrības vadiem, naktī slēpjas niedrājos, kur ir lielāka drošība. Lido dienā. Ceļošanas laikā salasās lielos baros, bieži kopā ar krasta čurkstēm un bezdelīgām.

BALSS Dziesma maigāka un mazāk melodiska vidžināšana nekā bezdelīgai.

LIGZDOŠANA Ligzdu būvē no dubļiem pie ēku ārējām sienām, parasti starp jumtu un sienu, dažkārt arī zem tiltiem. Ligzda izklāta ar zāles stiebriem, matiņiem utml. Atšķirībā no bezdelīgu ligzdām, kam ir atklāta visa augšējā mala, čurkstu veidotām ligzdām ir tikai neliela ieeja no augšmalas. Gadā divi perējumi (maijs–augusts), 2–6 olas. Mājas čurkstes labprāt ligzdo kolonijās, pat līdz vairākiem simtiem pāru vienviet.

BIOTOPS Lauku ainava, pie fermām un lopu kūtiņiem (jo kūtsmēslos vairojas mušas, kas ir galvenā mājas čurkstes barība), apdzīvotās vietās, pilsētās - daudzstāvu apbūves rajonos.

BARĪBA Kukaiņi – mušas, laputis u.c.

aste tikai
nedaudz iešķelta

Foto: Sandris Rabkevičs

kājas baltas, apspalvotas
līdz pat nagiem

balts virsastes
laukums

Foto: Jānis Jansons

Līdzīgās sugas: Ne bezdelīgai, ne krastu čurkstei nav baltā virsastes laukuma.

12–13 cm

90 000–320 000 pāru

Ļoti bieži

Krastu čurkste *Riparia riparia*

Ligzdo lielākās vai mazākās kolonijās visā teritorijā. Kolonijas visbiežāk izvietotas karjeros, stāvos upju krastos vai gravās.

IZSKATS Krastu čurkste ir neliela auguma. Ķermeņa virspuse brūna, apakšpuse balta, pār krūtīm stiepjas brūna josla. Kājas tumšas, neapspalvotas. Aste īsa, ar seklu šķēlumu.

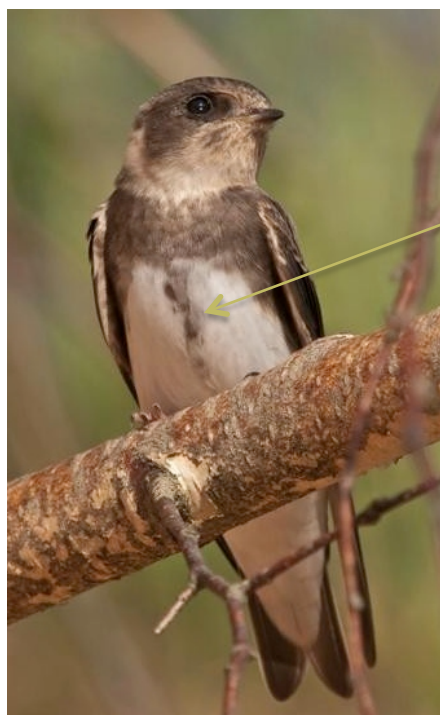
UZVEDĪBA Lidojums ātrs, bet vairāk planējošs un ne tik manevrējošs kā bezdelīgai. Lielāko daļu kukaiņu noķer gaisā, taču daļa tiek uzlasīta no zemes vai ūdens virsmas. Koloniāla suga. Pēcligzdošanas laikā pulcējas baros, un nakšņo nīdrājos līdz pat 1000 putniem vienuviet. Ziemo Āfrikā uz dienvidiem no Sahāras.

BALSS Nemelodiska frāžaina vidžināšana.

LIGZDOŠANA Ligzdo pašizraktās alās krastu nobrukumos, smilšakmens atsegumos vai pat smilšu un zemes kaudzēs, ligzda atrodas paplašinājumā alas galā. Būvēta no zāles stiebriem un lapām, izklāta ar spalvām. Parasti ligzdo kolonijās (pat līdz vairākiem simtiem pāru vienuviet). Gadā viens līdz divi perējumi (maijs–augusts), dējumā 3–7 olas.

BIOTOPS Atklāta ainava; ligzdo stāvkraastos, upju krastu atsegumos, dažādos karjeros.

BARĪBA Mazi kukaiņi – mušas, odi un kniņši, kas uzturas virs atklātas ūdens virsmas.

pāri krūtīm stiepjas
brūna josla

ķermeņa
virspuse brūna

ligzdo
pašizraktās alās

Foto: Jānis Jansons

Līdzīgās sugas: Mājas čurkstei un bezdelīgai zilganmelna ķermeņa virspuse, mājas čurkstei – balta virsaste.

12–13 cm

30 000–100 000 pāru

Bieži

Svīre *Apus apus*

Latvijā parasta un izplatīta ligzdotāja.

IZSKATS Svīre ir lielāka un druknāka par bezdelīgu un čurksti. Vienmērīgā melni brūnā krāsā, uz pazodes mazs gaišs laukumiņš. Aste salīdzinoši īsa, ar šķēlumu. Spārni gari, šauri, sirpjveidīgi. Lidojumā tos nekad nepieklauj ķermenim kā bezdelīgas. Kājas īsas, piemērotas tikai, lai pieķertos pie dažādām sienām – visi pirksti vērsti uz priekšu, ar ļoti asiem nagiem.

UZVEDĪBA Sabiedrisks putns, barojas un ceļo grupās. Ligzdvietu tuvumā bieži novērojami vairāku (5–20) putnu bariņi lidojam un raksturīgi klaigājam. Svīre atšķirībā no bezdelīgām un čurkstēm nekad nesēž uz vadiem, antenām un citiem objektiem. Lidojums šiem putniem ir straujš un spēcīgs, bet ja nejauši nolaidusies zemē, svīre bezspēcīgi gul, pati nespēj no zemes pacelties spārnos (šādi putni vienkārši jāpamet gaisā). Ziemā Āfrikā un savās ligzdošanas vietās atgriežas maijā.

BALSS Augsts, skaļš un atkārtots „svīr”.

LIGZDOŠANA Savu lielāko daļu dzīves svīres pavada gaisā un nolaižas tikai ligzdošanas periodā. Ligzdu veido pažobelēs, ēku spraugās, arī koku dobumos un putnu būros (bieži pēc mājas strazdu mazuļu izvešanas). Gadā viens perējums (jūnijā–jūlijā), dējumā 1–3 olas.

BIOTOPS Ligzdo galvenokārt apdzīvotās vietās – pilsētās, ciematos, viensētās, reizēm arī meža klajumos, kuru malās ir dobumaini koki.

BARĪBA Pārtiek no kukaiņiem un zirnekļiem, ko noķer gaisā. Medījot lido klusi, parasti 6–50 metru augstumā, siltākās dienās līdz 100 m. Barojas arī virs ūdeņiem, dažādiem klajumiem vai mežiem.

uz pazodes mazs
gaišs laukumiņš

sirpjveidīgi
spārni

Foto: Jānis Jansons

16–17 cm

40 000–100 000 pāru

Ļoti bieži

Putnu balss ieraksti:

Var noklausīties šeit – http://www.putni.lv/index_balsis.htm

Izmantotā literatūra:

LOB 1998. Latvijas lauku putni. Rīga.

LOB 1999. Latvijas ūdeņu putni. Rīga.

Leja P. Bezdelīgu dzimta. 1994. Grām.: Kavacs G. (red.) Latvijas Daba. Enciklopēdija. I sējums. 147.

Latvijas putni. 2012. Interneta publikācija <http://www.putni.lv>

Brīvā enciklopēdija "Vikipēdija" http://lv.wikipedia.org/wiki/Bezdelīgu_dzimta